

Universitätsbibliothek Wuppertal

Avctores Latinae Lingvae In Vnvm redacti corpvs

Godefroy, Denis

[Genevae], 1585

Liber XV

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-85](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-85)

legitur. Illic enim erit fletus & stridor dentium. *Gehenna* est locus ignis & sulphuris, quem putant ita nominatum à valle idolis consecrata, quæ est iuxta murum Hierusalæ, repleta olim cadaueribus mortuorum. Ibi enim Hebræi filios suos immolabant demonibus, & appellabatur locus ipse *Gehennon*. Futuri ergo supplicij locus ubi peccatores cruciandi sunt, huius loci vocabulo designatur. Duplicem autem esse *gehennam* & ignis & frigoris in *Iob* legimus. *Inferus* appellatur eo quod infra sit. Sicut autem secundum cor-

pus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia grauiora: ita secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora, vnde & in Græca lingua origo nominis quo appellabatur *inferus*: ex eo quodd nihil suauè habeat, resonare perhibetur. Sicut autem cor animalis in medio eius est, ita & *inferus* in medio terræ esse perhibetur. Vnde & in *Euangelio* legimus, In corde terræ. Philosophi autem dicunt quodd *inferi* pro eo dicantur, quodd animæ hinc illinc ferantur.

ISIDORI HISPAN- SENSIS EPISCOPI ORIGI- NVM SIVE ETYMOLOGIARVM LIBER XV.

CAPITA LIBRI QVINTIDECIMI.

- | | | | |
|---|---------------------------------|----|-------------------------------|
| 1 | <i>De ciuitatibus.</i> | 9 | <i>De munitionibus.</i> |
| 2 | <i>De edificijs publicis.</i> | 10 | <i>De tentorijs.</i> |
| 3 | <i>De habitaculis.</i> | 11 | <i>De sepulchris.</i> |
| 4 | <i>De edificijs sacris.</i> | 12 | <i>De edificijs rusticis.</i> |
| 5 | <i>De repositorijs.</i> | 13 | <i>De finibus agrorum.</i> |
| 6 | <i>De operarijs.</i> | 14 | <i>De mensuris agrorum.</i> |
| 7 | <i>De adiutibus.</i> | 15 | <i>De itineribus.</i> |
| 8 | <i>De partibus edificiorum.</i> | | |

De ciuitatibus. CAP. I.

DE autoribus conditarum urbium plerunque dissensio inuenitur: adeo vt nec vrbis quidem *Romæ* origo diligenter possit agnosci. Nam *Salustius* dicit: vrbem *Romam* sicuti ego accepi condere atque habitauere in initio *Troiani*, & cum iis *Aborigines*. Alij dicunt ab *Euandro*, secundum quod *Virgilius* dicit, Tunc rex *Euandrus* *Romanæ* conditor arcis. Alij à *Romulo*, vt *Ennius*, His nata auspicijs illa inclita *Roma*. Si igitur tantæ ciuitatis certa ratio non apparet, non mirum si in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec *historicos* nec *commentatores* varia dicentes imperitè condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creauit errorem. Sanè quosdam de quibus aut *Sanctæ scripturæ*, aut *historiæ gentium* certâ originem referunt, paucis admodum verbis retexere oportet. Primus ante diluuium *Cain* ciuitatem *Enoch* ex nomine filij sui in *India* condidit: quam vrbem sola multitudine suæ posteritatis impleuit. Primus post diluuium

Nembroth gigas *Babylonem* vrbem *Mesopotamiæ* fundauit. Hanc *Semiramis* regina *Affyrionum* ampliauit, murumque vrbis bituminæ & cocto latere fecit. Vocabulum autè sumpsit à confusione: eo quodd ibi confusæ sint atque permixtæ linguæ edificantiũ turrim. *Iudæi* asserunt *Sem* filium *Noe*, quem dicunt *Melchisedech*, primum post diluuium in *Syria* condidisse vrbem *Salem*: in qua regnum fuit eiusdem *Melchisedech*. Hanc postea tenuerunt *Iebusci*: ex quibus & sortita est vocabulum *Iebus*: sicque duobus nominibus copulatis, *Iebus* & *Salæ*, vocata est *Hierusalem*, quæ postea à *Salomone Hierosolyma* quasi *Ierosolomonia* dicta est. Hæc & corruptè à poetis *Solima* nūcupata est, & postea ab *Elío Adriano* *Elia* vocitata est. Inde ipsa est & *Sion*, quæ *Hebraicè* speculatio interpretatur, eo quod in sublimi constructa sit, & de longe venientia contempletur. *Hierusalem* autem pacifica in nostro sermone transfertur. *Oppida* nobilia, qui vel quæ constituerunt. *Dionysius*, qui & *Liber* pater, cum *Indiam* victor perambulasset, *Nisā* vrbem ex suo nomine iuxta *Indum* fluuiũ condidit, & quinquaginta milibus hominũ impleuit. Medus

Medus autem Egæi filius *Mediam* construxit. unde & regio eius *Mediæ* nomen sortita est. *Parispolin*, urbem caput Persici regni Perseus Adæ filius condidit, formosissimam confertissimamque opibus, à quo & Persida dicta est. *Ctesiphontem* quoque Parthi apud Parthiam condiderunt, in æmulationem Babylonis urbis. *Susis*, oppidum Persidæ aiunt Memnonis fratrem constituisse. Dictum autem *Susis* quod imminet Susæ fluuio. Ibi est regia Cyri, lapide candido & vario cum columnis aureis, & lacunaribus gemmisque distincta, continens etiam simulacrum cæli, stellis micantibus præsignatum, & cætera humanis mentibus incredibilia. *Bactrum*, oppidum Bactriani condiderunt ex proprio amne illud cognominantes, qui Bactrus vocatur. *Carræ*, ciuitas Mesopotamiæ trans Euphratem condita à Parthis, ubi quondam Romanus est cæsus exercitus, & Crassus dux captus. *Edissam* urbem Mesopotamiæ condidit Nembroth filius Chus postquam de Babylone migravit, in qua & regnavit, quæ antè Iare cognominata est. Ipse construxit & Calami quæ postea verso nomine à Seleuco rege dicta est Seleucia. *Philadelphiam* urbem Arabiæ condidit Raphaim, gens antiquissima, quam interfecerunt filij Loth. *Seleucus*, vnus ex pueris Alexandri post mortem eiusdem Alexandri occupato regno orientis urbem in Syria condidit, eamque ex Antiochi patris sui nomine *Antiochiam* nuncupavit, & Syriae caput instituit. Ipse quoque *Laodiciam* & *Seleuciam*: ipse *Apamiam* & *Edissam* urbem construxit. *Damascus*, Syriae condita & nuncupata à Damasco dispensatore Abraham filio. Hæc antea in omni Syria tenuit principatum. Necdum enim efflorebant ibi Antiochia, Laodicia, & Apamia: quas vrbes post Alexandrum constructas esse cognoscimus. Hic est Damascus quem Abraham futurum sibi heredem dixerat, antequam esset illi promissus Isaac. *Gazam*, oppidum Palestinae condiderunt Euaei, in qua habitauerunt Cappadoces pristinis cultoribus interfectis. Vocata autem Gaza, eo quod ibi Cæbyles rex Persarum thesauros suos posuit, cum bellum Ægyptiis intulisset. Persarum enim lingua thesaurus Gaza nominatur. Philistinim urbem condiderunt Allophili, ipsa est *Ascalon*, de qua superius memorauimus: nuncupata ex nomine Cesloim, qui fuit nepos Cain & filius Mesrain. *Dor*, urbs fuit quodam potētissima, & versa vice *Stratonis turris*: postea ab Herode rege Iudææ in honorè Cæsaris augusti Cæsarea nuncupata. In qua Cornelij domum Christi vidit Ecclesia, & Philippi ediculas, & cubiculum quatuor virginum prophetarum. *Joppe*, oppidum Palestinae maritimum. Idem Palaestini ædificauerunt, ubi saxum ostenditur, quod

vinculorum Andromedæ adhuc vestigia retinet: cuius beluæ forma eminentior elephantis fuit. *Iericho*, à Iebusæis condita traditur: à quibus & nomen traxisse perhibetur. hanc subuertit Iesus. Postquam instruxit aliam *Ozam* de Bethel ex tribu Ephraim. Sed & hæc eo tempore quo Hierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta atque destructa est. postquam tertia ædificata est urbs, quæ vsque hodie permanet. *Sichem*, Samariæ urbem, quæ Latinè & Græcè *Sicima* vocatur, ædificauit Emor, appellauitque eam nomine Sichem filij sui. Ipsa est nunc Neopolis ciuitas Samaritanorum. *Bethel*, urbs Samariæ condiderunt Iebusæi: quæ prius vocabatur *Luz*, sed postquam dormiens ibi Iacob vidit scalam innitentem cælo & dixit, Verè hæc domus Dei est & porta cæli: hæc ex causa nomen locus accepit Bethel: id est domus Dei. Quando autem ibi ab Ierobam vituli fabricati sunt, vocata est Bethauen, id est domus idoli, quæ antea vocabatur domus Dei. *Bethleem Iuda*, ciuitas David, quæ mundi genuit saluatorem, à Iebusæis condita fertur, & vocata primum Effrata. Quando autem Iacob ibi pecora sua paut, eidem loco Bethleem nomen quodam vaticinio futuro imposuit, quod domus panis interpretatur, propter eum panem qui ibi de cælo descendit. *Ebron*, ciuitas Iudææ, quæ quondam vocabatur Arbe, condita est à gigantibus ante septem annos quam ab eis Tanis urbs Ægypti condiderunt. Ipsa est Arbe à numero ita vocata, quod ibi tres patriarchæ sepulti sunt, & quartus Adam. Ipsa est Mambre vocata: ex vno amico Abraham. *Samariam*, à qua omnis regio quæ circa eam fuit, nomen accepit, Sennacherib rex Assyriorum construxit, vocauitque Samariam, id est, custodiam, quam quando Israel transtulit, ibi constituit. Hanc obsidione captam Antiochus solo coæquauit. Quam postea Herodes à fundamentis restituit, in honorem Augusti, Augustam, id est Sebastiam Græco sermone vocauit. Ibi sepulti sunt Helisæus & Abdias Propheta, & quo maior inter natos mulierum non fuit Baptista Ioannes. *Tiberiadem* verò Herodes alius in Iudæa in nomine Tiberij Cæsaris condidit. *Tyrus*, urbs Phœnicum condita à Phœnicibus fuit. Hæc est ciuitas, ex qua aurum regi Salomoni deferebatur, in qua optima purpura tingitur. Unde & Tiria dicitur nobilis purpura. Phœnices à Rubro mari profecti, *Sidonem* urbem opulentissimam condiderunt: quam à piscium copia Sidon appellauerunt. Nam piscem Phœnices *Sidon* vocant. Ipsi etiam *Tyrum* in Syria: ipsi *Viticam* in Africa, *Hipponem*, *Leptim*, aliasque vrbes in ora maritima condiderunt. Ipsi *Thebas* in Bœotia duce Cadmo: ipsi po-

stremò in vltima orbis tendentes urbem in Oceano condiderunt, eamque lingua sua Gades nominauerunt. Nam mos erat antiquus Phœnicum gentis, cum multis simul mercandi causa à domo proficisci, & cum incolarum animos commercio rerum iis antè incognitarum sibi conciliaissent: loca quæ condendis urbibus idonea videbantur, capere. Ex iis profecta & Dido, & litus Africae urbem condidit, & *Carthadam* nominauit, quòd Phœnica lingua exprimit ciuitatem nouam. mox sermone versò Cartago est dicta. hanc Scipio deleuit. Quæ autem nunc est, postea à Romanis est condita. Cartago autem antea *Birsa*, postea *Tyris* dicta est, deinde Cartago. *Memphim*, ciuitatem Ægypti edificauit Epaphus Iouis filius, cum in secunda Ægypto regnaret. Hæc est vrbis in qua charta nascitur, vbi etiã optimi mathematici fuerunt. Nam hanc urbem magicis artibus deditam, pristini vsque ad præsens tempus vestigia erroris ostendunt. *Tanis*, Metropolis Ægypti, vbi Pharaon fuit, & Moyses cuncta signa fecit, quæ in Exodo scribuntur. Hanc construxisse perhibentur Titanes, id est gigantes, & ex suo nomine nuncupauerunt. *Aeliopolis*, vrbis Ægypti, quæ Latine interpretatur solis ciuitas, sicut lxx. interpretes arbitrantur. Edificata est autem à filiis Israel, in qua Phutifares sacerdos fuit, cuius meminit Ezechiel. *Urbem Alexandriam* condidit Alexander magnus, cuius & nomen detinet. Hanc enim idem in terminis regionis Africae & Ægypti constituit, & caput esse regionis Africae & Ægypti iussit. Interiacet autem inter Ægyptum & mare: quasi claustrum, importuosa. Hæc est vrbis Ægypti, postea versa in Alexandriam. *Thebas Ægyptias* condidit Cadmus, quæ inter Ægyptias vrbes numero portarum nobiliores habentur, ad quas commercia Arabes vndique subuehunt. Hinc regio Ægypti Thebais dicta est. Thebæ autem & Bœotia sunt & Ægyptiæ, vno tamen auctore sunt conditæ. *Ptolemæus* & *Berenice* à regibus Ægyptiis nominatæ, à quibus & edificatæ fuerunt. *Cæsaream Cappadochie*, Philippus in honorem Cæsaris edificauit. *Tarsum Cilicie*, Danaes proles Perseus edificauit, de qua ciuitate Paulus Apostolus, Natus, inquit, Tarsus Cilicie. Quidam etiam locus Indiæ Tarsus vocatur. *Seleuciam Isauriæ* condidit Seleucus: qui & Antiochiam. Ilus autem Apollinis filius in Phrygia *Ilium* condidit. Amazones *Ephesum* in Asia construxerunt. Theseus verò *Smirnam* construxit, quæ Homero poetæ patria extitit, & Smirna vocata, quòd eius campos Ermus fluius secat. *Dioscoriam*, Colchorum urbem Amphirus & Circius aurigæ Castoris & Pollucis fabricauerunt, ex co-

rum nomine eam cognominantes. Nam Castor & Pollux Græcè *δίδυμοι* appellantur. *Nicomedia* à Nicomedeo rege Bithiniæ edificata est. *Bithinia*, condita à Phœnice, quæ primùm Mirandina vocabatur. *Constantinopolim*, urbem Thraciæ Constantinus ex nomine suo instituit, solam Romæ meritis & potentia adæquatam. Hæc condita primùm à Paulina rege Spartanorum, & vocata *Bizantium*, vel quòd tantùm pateat inter Adriaticum mare & Propontidem, vel quòd sit receptaculum terræ marisque copiis. Vnde & eam Constantinus aptissimam condere iudicauit, vt receptaculum sibi terra marique fieret. Vnde & nunc Romani imperij sedes & totius caput est orientis: sicut & Roma occidentis. *Epirus*, Thraciæ condita est à Pyrho & cognominata. *Athenas*, in Helade Cecrops condidit, & ex suo nomine Cecropiam nominauit: hanc Amphion qui in Græcia tertius post Cecropem regnauit, Mineræ sacravit, & nomen ciuitati Athenas dedit. Nam Minerua Græcè *Ἀθηνᾶ* dicitur, vnde & Mineruam Græci inuentricem multarum artium asserunt, quia & literæ & artes diuersorum studiorum, & ipsa Philosophia veluti templum Athenas habuerunt. *Corinthum*, in Achaiâ condidit Corinthus Orestis filius. Hanc Græci Corintheam vocant, hoc est administrationem reipublicæ. *Thebas Bœotie*, Cadmus veniens à Phœnicibus condidit, Thebis Ægyptiis prius ab eo constructis. *Mycenæ* Lacedæmonia condita à Lacedæmone Semele filio. *Sparta*, à Sparto filio Phoronei vocata: qui fuit filius Inachi. Ipsam autem esse Spartam, quam & Lacedæmoniam ciuitatem, atque inde Lacedæmonios Spartanos dici. *Achaiâ*, ab Achæo constructa. Pelops qui apud Argos regnauit, *Peloponensem urbem* condidit. *Cecrops*, in insula Rhodo, *Rhodum* edificauit. *Carpatus* *Comum*. Acos Tifonis filius, *Paphum*. Angæus Licurgi filius, *Sanam*. Dardanus autem condidit *Dardaniâ*. *Thessalonica* Thessalus Græci filius edificauit, in qua etiam regnauit. *Brundisium*, construxerunt Græci. Brundisium autem dictum est Græcè, quòd *brunda* caput cerui dicitur: sic est enim vt & cornua videantur: & caput & lingua in positione ipsius ciuitatis. In Italia autem à Iano *Laniculum*: à Saturno *Saturnia* atq; *Laticulum* conditum, eo quòd ibi fugiens latuisset, cognominatum. Ab Hercule in Campania *Pompeia*, qui victor ex Hispania pompam boum duxerat. *Æneas* autem post excidium Troiæ in eandem Italiam veniens, ab vxoris nomine *Laviniam* condidit. *Ascænius* verò relicto Lavinia nueræ suæ regno, *Albam longam* edificauit. Alba autem vocata propter colorem suis, longa, quia longum oppidum est, iuxta

proximitatem collis in quo positum est. Ex hac etiam vrbe reges Albanorum appellari ceperunt. *Capuam* Capis Siluius rex Albanorum construxit, appellatam nomine conditoris, licet & sint qui dicant à capacitate eam Capuam dictam, quod eius terra omnem vitæ fructum capiat: alij, à locis campestribus in quibus sita est. Est autem caput vrbium Campania, inter tres maximas Romam, Carraginensemque numerata: ex qua & prouincia Italia Campania dicta est. Romulus cum interfecto apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum constituisset, in eum locum vbi nunc Roma est deuenit: ibique sedes posuit, moenia construxit, urbemque ex nomine suo *Romam* vocauit. Hanc autem ante Euander dicitur condidisse, vt est illud, Tunc pater Euander Romanae conditor arcis. Ancus Martius ex filia Numæ Pompilij natus, hic urbem in exitu Tiberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hostem moraretur, quam ab ipso situ *Ostiam* appellauit. Galli quidam intestina discordia & assiduus dissensionibus suorum permoti, sedes novas quærentes Italiam profecti sunt: sedibusque propriis Tusci expulsi, *Mediolanum* atque alias vrbes condiderunt. Vocatum autem *Mediolanum*, ab eo quod ibi sus in medio lanea perhibetur inuenta. Historiis placet à *Mesappo* Græco *Mesapie* datam originem, versa post modum in nomen Calabria, quam in exordio Oenotri frater Peuce-tius Peuceetiam nominauerat. Manto Tiresia filia post interitum Thebanorum dicitur delata in Italiam *Mantuanam* condidisse. Est autem in Venetia quæ Gallia Cisalpina dicitur. Et *Mantua* dicta, quod manes tuetur. *Parthenopia* à Parthenope virgine quadam illic sepulta, Parthenopia appellata: quod oppidum postea Augustus *Neapolim* esse maluit. Ad promontorium Leucateum in quo actum Apollinis templum fuit, bellum Augustus contra Antonium gessit. Quo victo, vrbs in Actiaco sinu condidit: quam à victoria *Nicopolim* appellauit. Palantus Partheniorum dux *Parthenios* constituit. Taras Neptuni filius fuit, à quo *Tarentum* ciuitas & condita & appellata est. Cùm Cyrus maritimas vrbes Græciæ occuparet, & Rhodenses ab eo expugnati omnibus angustiis premerentur, iurauerunt vt profugerent quam longissimè ab imperio Persarum, vbi ne nomen quidem eorum audirent: atque ita in vltimos Galliæ sinus nauibus profecti, armisque se aduersus Gallicam feritatem tuentes, *Masilbam* condiderunt, & ex nomine ducis nuncupauerunt. Hos Varro trilingues esse dicit: quod & Græcè loquantur, & Latine & Gallicè. *Narbonam* & *Arclatam* & *Pithuniam* coloni proprii con-

diderunt. *Burdegalim* appellatam ferunt, quod *Burgos* Gallos primum colonos habuerit: quibus antea cultoribus impleta est. *Terraconam* in Hispania Scipiones construxerunt: idèd caput est Terraconensis prouinciae. *Casaraugusta* Terraconensis Hispaniæ oppidum à Cæsare Augusto & situm & nominatum, loci amœnitate & delitiis præstantius ciuitatibus Hispaniæ cunctis, atque illustrius, florens sanctorum martyrum sepulchris. Afri sub Hannibale maritima Hispaniæ occupantes, *Carthaginem Spartariam* construxerunt, quæ mox à Romanis capta & colonia facta, nomen etiam prouinciæ dedit. Nunc autem à Gothis subuersa atque in desolationem redacta est. *Saguntum* Græci ex insula Zacyntho profecti in Hispaniam condiderunt: quam Afri postea bello impetitam deleuerunt. *Emeritam* Cæsar Augustus ædificauit, postquam Lusitaniam & quosdam Oceanus insulas cepit: dans ei nomē ab eo quod ibi milites veteranos constituisset. Nam emeriti dicuntur veterani, solutique à militia. *Vlystiponā* ab Vlyse condita & nuncupata: quo loco, sicut historiographi dicunt, caelum à terra, & matia disfunguntur à terris. *Hispalim* Cæsar Iulius condidit: quam ex suo nomine, & Romæ vrbis vocabulo *Iuliam Romanam* nuncupauit. *Hispalis* autem à situ cognominata est, eo quod in solo palustri suffixis profundo palis locata sit: ne lubrico atque instabili fundamento caderet. *Gades* oppidum à Pœnis conditum: qui & Carthaginem Spartariam condiderunt. *Septa* oppidum, à montibus septem: qui à similitudine fratres vocati Gaditano imminēt freto. *Tingis* ciuitas & *Lixis* Anteus auctor est, quem Hercules ferris lucta certamine superatum interfecisse. *Lix* autem à *Lixo* flumine Mauritaniae nuncupata, vbi antea regia fuit & *Sala* quod imminet *Sala* flumini. *Cæsaream* Mauritaniae oppidum Iuba rex Maurorum in honorem Cæsaris Augusti condidit: quæ ex eius nomine *Cæsaream* appellauit: sicut Herodes aliam *Cæsaream* in Palestina, quæ nunc est vrbs clarissima. *Icosium* Cæsariensis Mauritaniae oppidum, Hercule illic transeunte, viginti à comitatu eius discedentes construxerunt. Hanc ne quis imposito à se nomine priuatum gloriaretur, de condentiū numero vrbi *Icosio* nomen est datum. Cyrene regina fuit *Lybiæ* quæ ex suo nomine ciuitatem *Cyrenem* condidit: ex qua & *Lybiam* Cyrenensem vocauit.

De adificijs publicis.

CAP. II.

Ciuitas est hominū multitudo societatis vinculo adunata, dicta à ciuib. id est ab

incolis iusis vrbis, pro eo quòd plurimorum
consecrat & contineat vitas. Nam vrbs ip-
sa mœnia sunt: ciuitas autem non saxa, sed
habitatores vocantur. Tres autem sunt
societates: familiarum, vrbium, gentium.
Vrbs vocata ab orbe, quòd antiquæ ciuita-
tes in orbe fiebant: vel ab vrbo parte aratri
quo muri designabantur, vnde est illud, O-
prauitque locum regno & concludere sulco.
Locus enim futuræ ciuitatis sulco designa-
batur, id est aratro. Caro, Qui vrbem, inquit,
nouam condit, tauris & vacca arat, vbi ara-
uerit, murum faciat: vbi portam vult esse, ara-
tram sustollat & portet, & portam vocet. Idem
autem vrbs aratro circundabatur, dispari se-
xu iuueniorum, propter commixtionem, fa-
miliarum, & imaginem ferentis, fructumque
reddentis. Vrbs autem aratro conditur: ara-
tro vertitur. Vnde Horatius, Imprimeretque
muri hostile aratrum. *Oppidum* quidam ab
oppositioe murorum dixerunt: alij ab opi-
bus recondendis: eo quòd sit munitum, alij
quòd sit in eo conuentus habitantium, & o-
pem der mutuam contra hostem. Nam pri-
mum homines tanquam nudi & inermes,
nec contra beluas præsidia habebant, nec re-
ceptacula frigoris & caloris, nec ipsi inter se
homines ab hominibus satis erant tuti. Tan-
dem naturali solertia speluncis siluestribus-
que tegumentis tuguria sibi & casas virgul-
tis arundinibusque contexuerunt, quòd esset
vita tutior, ne iis qui nocere possent aditus
esset. Hæc est origo oppidorum, quæ quòd
opè darent, idcirco oppida nominata dixe-
runt. *Oppidum* autem magnitudine & mœnib. di-
scerepat à vico & castello & pago. Ciuitates
autem aut *colonia*, aut *municipia*, aut *vici*, aut
castella, aut *pagi* appellantur. *Ciuitas* propriè
dicitur quam non aduenæ, sed eodem innati
solo condiderunt. Ideoque vrbes à propriis
ciuib. conditæ, ciuitates non coloniarum nun-
cupantur. *Colonia* verò est quæ defectu indi-
genarum nouis cultoribus adimpletur. Vnde
& *Colonia* à cultu agri est dicta. *Munici-
pium* est quòd manente statu ciuitatis ius ali-
quod minoris aut maioris officij à principe
impetrat. Dictum autem *municipium* à muni-
niis, id est officiis, quòd tantum munia id est
tributa debita, vel munera reddant. Nam li-
berales & famosissimæ causæ, & quæ ex prin-
cipe proficiscuntur, ibi non aguntur. Hæc enim
ad dignitatem ciuitatum pertinent. *Vici*
& *castella* & *pagi* ij sunt, qui nulla dignitate
ciuitatis ornantur, sed vulgari hominũ con-
uentu incoluntur, & propter paruitatem sui
maioribus ciuitatibus attribuuntur. *Vicius*
autem dictus à vicinis tantum habitatoribus,
vel quòd vias habeat tantum sine muris.
Est autem sine munitione murorum, licet &
vici dicantur ipsæ habitationes vrbis. Dictus

autè vicus, eo quòd sit vice ciuitatis, vel quòd
vias habeat tantum sine muris. *Castrum* anti-
qui dicebant oppidum loco altissimo situm,
quasi casam altam: cuius pluralis numerus
castra, diminutiuum castellum est: siue quòd
castrabatur licentia inibi habitantium, ne
passim vaga hosti pateret. *Pagi* sunt apta æ-
dificiis loca inter agros habitantibus. Hæc
& conciliabula dicta, à conuentu & societa-
te multorum in vnum. *Cometa* sunt vbi vsus
est conuentus fieri rusticorum, & dicta *compe-
ta*, quia multa loca in agris eodem compe-
tunt, & quo conuenitur à rusticis. *Suburbana*
sunt circumiecta ciuitatis ædificia, quasi sub
vrbe. *Mœnia* sunt muri ciuitatis, dicti ab eo
quòd muniunt ciuitatem, quasi munimenta
ciuitatis id est tutamenta. *Munium* autem di-
ctum, quasi manu factum: sic & *muri* à mu-
nitione dicti, quasi muniti: eo quòd muniunt
& tueantur interiora vrbis. *Mœnia* autè du-
plicem habent significationem. Nam inter-
dum mœnia abusuè dici solent omnia ædi-
ficia publica ciuitatis vt, Diuidimus muros,
& mœnia pandimus vrbis. Propriè autem
Mœnia sunt tantum muri. *Murus* autem tur-
ribus propugnaculisque ornatur. *Turres* enim
vocata quòd teretes sint & longæ. *Teres* enim
est aliquid rotundum cum proceritate, vt col-
lumna. Nam quanuis quadrata aut late con-
struantur, procul tamen videntibus rotundæ
existimantur, idè quia omne cuiusque an-
guli simulacrum per longum acris spacium
euanescent atque consumitur, & rotundum vi-
detur. *Propugnacula* pinnæ murorum sunt di-
cta, quia ex his propugnatur. *Promurale* verò
eo quòd sit pro munitione muri. Est enim
murus proximus ante murum. *Porta* dicitur:
quia potest vel importari vel exportari ali-
quid. Propriè autem porta aut vrbis aut cas-
trorum vocatur, sicut superius dictum est.
Vicus, vt prædictum est, ipsæ habitationes vt
bis sunt, vnde & vicini dicti. *Via* ipsa spatia
angusta quæ inter vicos sunt. *Plateæ* perpe-
tue ac latiores ciuitatum viæ sunt: iuxta pro-
prietatem linguæ Græcæ à latitudine nun-
cupata. *κλάτος* enim Græci latum dicunt.
Quintana pars plateæ quinta est: qua carpen-
tum progredi potest. *Clouca* dicta, quòd iis
percolantur aquæ. Has primum Romæ fecit
se dicunt Tarquinius Priscum, vt quotiens
pluuiarum inundatio existeret, per eas aquæ
extra ciuitatem emitterentur, ne maximis
perpetuisque tempestatibus planitiem vel
fundamenta vrbium strages aquarum sub-
uerteret. *Imbuli*, vel quia sub volumine
sunt, vel quia sub iis ambulant. Sunt enim
porticus hinc inde platearum. *Forus* est
exercendarum litium locus à fando dictus: si-
ue à Phoroneo rege, qui primus Græcis leges
dedit. Hæc loca & prorostia vocantur, idè
quòd

quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium; rostra ablata sunt, & in foro Romano praefixa, vt essent huius insignie victoriae. *Curia* dicitur, eo quod ibi cura per senatum de cunctis administraretur. *Pratorium*, eo quod ibi prator sedeat ad discutiendum. *Gymnasium*, generalis est exercitiorum locus. Tamen apud Athenas locus erat vbi disciebatur philosophia, & sapientiae exercebatur studiū. Nam *γυμνάσιον* Graecè vocatur, quod Latine exercitium dicitur, hoc est meditatio. Sed & balnea, & loca cursorum & athletarum gymnasia sunt, eo quod illic omnes in suae artis studio exercitentur. *Capitolium*, Romae vocatum, eo quod fuerit Romanae vrbis & religionis caput summum. Alij autē, cum Tarquinius Priscus Capitolij fundamenta Romae aperiret, in loco fundamenti caput hominis literis Tufeis notatum inuenit, & proinde Capitolium appellauit. *Arces*, sunt partes vrbis excelsae atque munitae. Nam quaecunq; tutissima vrbium sunt, ab arcēdo hostem arces vocantur. Vnde & arcus & arca. *Circum*, Romani dictam putant à circuitu equorum, eo quod ibi circum metas equi currant. *Theatrum* autem à spectaculo nominatum, *δῶν ἢ δῶν*, quod in eo populus stas desuper atque spectans, ludos scenicos contempletur. *Amphitheatrum* verò vocatum, quod ex duobus sit theatri compositum. Nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatri est, semicirculi figuram habens. *Labyrinthus*, est perplexis parietibus aedificium, qualis est apud Cretam à Dedalo factus, vbi fuerit Minotaurus inclusus: in quo si quis introierit sine glomere lini, exitum inuenire non valet. Cuius aedificij talis est situs, vt aperientibus fores, tonitruum intus terribile audiatur. Descenditur centenis ultra gradibus, intus simulacra & monstrifera effigies, in partes diuersas transitus innumeri per tenebras, & caetera ad errorem ingredientium facta, ita vt de tenebris eius ad lucem venire impossibile esse videatur. Quatuor sunt labyrinthi. Primus *Aegyptius*; secundus *Creticus*; tertius in *Lemno*; quartus in *Italia*, omnes ita constructi, vt dissoluere eos nec vlla secula quidem possint. *Pharus*, turris est maxima, quam Graeci & Latini in commune ab ipsius rei vsu Phari appellauerunt: eo quod flammaram indicio longè videatur à nauigantibus, qualem Ptolemæus iuxta Alexandriam construxisse ostingentis talentis traditur. Vtus eius est nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad pronuntianda vada, porrūque introitus, ne decepti tenebris nauigantes in scopulos incidant. Nam Alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur in portibus machinas ad praeuocedi ministerium fa-

bricatas pharos dicunt. Nam *φῶς*, lux est *ἰσθῆναι* videre. Vnde & lucifer Graecè *φωσφόρος* appellatur. *Cocleae*, sunt altae & rotundae turres, & dictae cocleae, quasi cycleae, quod in eis tanquam per circulum orbemque conscendatur, qualis est Romae cxxxv. pedibus. *Thermae*, appellatae quod calant. Graeci enim *θερμῶν* calorem vocant. Balneis verò nomen inditum à leuatione meroris. Nam Graeci *λαεῖον* dixerunt, quod anxietatem animi tollat. Haec & gymnasia dicuntur, quia ibi athletae victo corpore & perfricato manibus exercitantur. Nam *γυμνάσιον* Graecè, Latine exercitium dicitur. *γυμνός* verò nudus. *Apodyterium*, vbi lauantium vestimenta ponuntur, ab exuendo dictum. *Ἀπὸ δὲν* enim Graecè exure dicitur. *Propina*, Graecus sermo est, qui apud nos corruptè popina dicitur. Est autem locus iuxta balnea publica, vbi post lauacrum à fame & siti reficiuntur. Vnde & propina & propinare dicitur. *Πείνα* enim Graecè famem significat, eo quod hic locus famem tollat. *Tabernae*, olim vocabantur aedificula plebeiorum paruae & simplices in vicis, axibus, & tabulis clausae, vnde & tabernariae, quod ibi soleant confedere. dictae autē tabernae quod ex tabulis ligneis erant constructae: quae nūc etsi non speciem, nomen tamen pristinum retinent. *Macellum* dictum, quod ibi macentur pecora, quae mercantibus venundantur. *Mercatum* autem à commercio nominatum. Ibi enim res vendere vel emere solitum est, sicut & telonium dicitur, vbi merces nauium & nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vestigialis exactor sedet, precium rebus impositurus, & voce à mercatoribus flagitans. *Carcer*, est à quo prohibentur exire, & dictus carcer à coercendo. Hinc Fronto, Vt pergracari potius amoenis locis, quam coerceri carcere videretur.

De habitaculis. CAP. III.

Habitatio, ab habitando vocata, vt *Habitare* casae. *Domus*, ex Graeca appellatione vocata. Nam *δῶμα* Graeci tecta dicunt. Est autem domus vnius familiae habitatio: sicut vrbis vnius populi: sicut orbis, domiciliū totius generis humani. Omne aedificium antiqui *oīem* appellauerunt. Alij adem ab edendo quidem sumpsisse nomen existimant, dātes exemplum de Plauto, Si vocassem vos in adem ad prandium. Hinc & aedificium, eo quod fuerit prius ad edendum factum. *Aula*, domus est regia, siue spaciosum habitaculum, porticibusque quatuor conclusum. *Atrium*, magna aedes est, siue amplior & spaciofa domus, & dictum est atrium, eo quod addantur ei tres porticus extrinsecus. Aliis atrium quasi ab igne & ligno atram dixerunt.

Atrum enim fit ex fumo. *Palatium*, à Palante principe Arcadum dictum in cuius honore Arcades Palanteum oppidum construxerunt, & regiam in ipsius nomine conditam palatium vocauerunt. *Thalamum*, hac ex causa vocatum ferunt. Cum enim raptæ fuissent à Romanis Sabinæ, ex quibus cum una ante alias specie nobilis cum magna omnium admiratione raperetur, Talamoni duci eam oraculo responsum est dari, & quoniam hæ nuptiæ feliciter cesserant, institutum est, ut in omnibus nuptiis thalami nomen iteretur. *Ægyptij* quoque lingua sua loca in quibus nubentes succedunt & incubant, thalamum nominant. *Cœnaculum*, dictum à communione vescendi: unde & cœnobium, congregatio. Antiqui enim publicè & in commune vescabantur, nec ullius conuiuui singularare erat, ne in occulto deliciae luxuriam gignerent. *Triclinium*, est cœnaculum, à tribus lectulis discumbentium dictum. Apud veteres enim in loco ubi conuiuij apparatus exponebatur, tres lectuli strati erant, in quibus discubentes epulabatur. *κλῆθ* enim Græcè lectus vel accubitus dicitur, ex quo confectum est, ut triclinium diceretur. *Cella*, dicta quod nos occultet & celet. *Cubiculum* verò, quod eo cubemus, ibique dormientes requiescamus. *Cubile* autem cubandi locus est. *Secretus*, quod sit locus secretus, id est sine accessu. *Diuersorium* dictum, eo quod ex diuersis viis ibi conueniatur. *Hospitiū*, sermo Græcus est: ubi quis ad tempus hospitali iure inhabitat, & iterum inde transiens migrat. Inde & metatum, quia mutatur. Unde & legitur, & Castra metati sunt pro mutauerunt. Non enim illic permanet exercitus: sed pertransit. *Mœniana*, dicta sunt quod manemus. Mœnianus collega Crassi in foro proiecit materias, ut essent loca in quibus spectantes insisterent, quæ ex nomine eius mœniana appellata est. Hæc & solaria, quia patent soli: post hæc alij lapide, alij materia ædificare porticibus mœniana, & foribus, & domibus adiecerunt. *Tabulata*, olim lignæ domus fiebant. Inde nomen permanet tabulatorum. *Apogœum*, est constructum sub terris ædificium, quod nos antrum vel speluncam dicimus. *Solarium*, quod soli & auræ pateat, qualis fuit locus in quo David Berthebeæ lauante aspexit & adamauit. Cum Hierosolymam Antiochus obsideret, Hircanus princeps Iudæorum referato David sepulchro, tria millia auri talenta inde abstraxit: ex quibus ecc. Antiocho dedit, ut obsidionem relinqueret, atque ut facti inuidiam demeret, fertur ex reliqua pecunia instituisse primus *Xenodochia*, quibus aduentum susciperet pauperum & peregrinorum, unde & vocabulum sumpsit. Nam ex Græco in Latini

nam *ξενοδοχίον* peregrinorum susceptio nuncupatur. Vbi autem agrotantes de plateis colliguntur: *νοσοκομείον* Græcè dicitur: in quo consumpta languoribus atque inediis miserorum membra fouentur.

De aedificiis sacris. CAP. IIII.

Sacra sunt loca, diuinis cultibus instituta, utpote ea in quibus altaria litantibus de more pontificibus consecrantur. *Sancta*, iuxta veteres exteriora templi sunt. *Sancta* autem sanctorum locus templi secretior, ad quem nulli erat accessus, nisi tantum sacerdoti. Dicta autem *Sancta sanctorum*, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel quia sanctorum comparatione sanctiora sunt, sicut Cantica canticorum, quia cantica vniuersa præcellunt. Sanctum autem à sanguine hostiæ nuncupatum. Nihil enim sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratum aut conspersum. Item sanctum quod extat esse sanctum. *Sancire* autem est confirmare & irrogatione peccata ab iniuria defendere, sic & leges sanctæ, & mores sancti esse dicuntur. *Propitiatorium*, oraculum inter duo Cherubin. Et dictum propitiatorium quasi propitiationis oratorium. Propitiatio enim placatio est. *Oracula*, dicta eo quod inde responsa redduntur, & oracula ab ore. *Penetralia*, secreta sunt oraculorum, & penetralia dicta ab eo quod est penitus, hoc est penè intus. *Oratorium*, orationi tantum est consecratum, in quo nemo aliud agere debet, nisi ad quod est factum, unde nomen accepit. *Monasterium* vnius monachi, id est solitarij habitatio. *Cœnobium*, ex Græco & Latino videtur esse compositum. Est enim habitaculum plurimorum in commune viuentium. *κλῆθ* enim Græcè commune dicitur. *Templi*, nomen generale, pro locis enim quibuscunque magnis antiqui templa dicebant. Et templa dicta quasi tecta ampla. Sed & locus designatus ad orientem, à contemplatione templum dicebatur. Cuius partes quatuor erant: antica ad ortum, postica ad occasum, sinistra ad septentrionem, dextra ad meridiem spectans, unde & quando templum construebant, orientem spectabant æquinoctialem, ita ut lineæ ab ortu ad occidentem missæ fierent partes cæli dextra sinistra æquales, ut qui consuleret ac deprecaretur rectum aspiceret orientem. *Fana*, dicta à Faunis quibus templa error gentilium construebant, unde consulescentes demonum responsa audirent. *Delubra*, veteres dicebant templa fontes habentia, quibus ante ingressum diluebantur, & appellari delubra à diluendo. Ipsa nunc sunt ædes cum sacris fontibus in quibus fideles

fideles regenerati purificantur, & bene quodam prælagio delubra sunt appellata. Sunt enim in ablutionem peccatorum. Fons autem in delubris locus regenerantium est, in quo septem gradus in Spiritu sancti mysterio formantur, tres in descensu & tres in ascensu. Septimus verò is est qui & quartus, id est similis Filio hominis: extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. *Basilicæ* prius vocabantur regum habitacula, vnde & nomen habent. Nam βασιλειῶν, & basilicæ regiarum habitationes. Nunc autem idè diuina templa basilicæ nominantur, quia ibi regi omnium deo cultus & sacrificia offeruntur. *Martyrium* locus martyrum Græca deriuatione, eo quòd in memoriam martyris sit constructum, vel quòd sepulchra sanctorum ibi sint martyrium. *Aram* quidam vocatam dixerunt, quòd incensæ ibi victimæ ardeant. Alij aras dicunt à precationibus, id est quas Græci ἀεγῆ vocant, vnde contra imprecatio satira dicitur. Alij volunt ab altitudine aras: sed malè. *Altare* autem ab altitudine constat esse nominatum, quasi alta ara. *Pulpitum* quòd in eo lector vel psalmista positus in publico conspicitur à populo possit, quòd liberius audiatur. *Tribunal* eo quòd inde à sacerdote tribuantur præcepta viuendi. Est enim locus in sublimi constitutus, vnde vniuersa exaudiri possunt. Aliàs tribunal à tribubus denominatum: quòd ad illum tribus conuocentur. *Analogium* dictum quòd sermo inde prædicetur. Nam λόγος Græcè sermo dicitur: quòd & ipsum altius situm est.

De repositorijs. CAP. V.

Sacrarium propriè est locus templi in quo sacra reponuntur: sicut donarij est in quo collocantur oblata, sicut lectisternia dicuntur, vbi homines sedere cõsueuerunt. Ab inferendis ergo & deportantibus sacris sacrarij nuncupantur. *Donaria* verò eo quòd ibi dona reponantur, quæ in templis offerri consueuerunt. *Aerarium* vocatum, quia prius æs signatum ibi recondebatur. Hoc enim olim in vsu erat auro argenti que nondum signato, ex quorum metallis quanuis postea facta fuisset pecunia, nomen tamen ærarij permanfit ab eo metallo vnde pecunia initium sumpsit. *Armarium* locus vbi quatruemque artium instrumenta ponuntur. *Armamentarium* verò vbi tantum tela armorum. Vnde Iuuenalis, Quicquid habent telorum armamentaria cæli. Dicta autem vtraque ab armis, id est brachijs quibus exercentur. *Bibliotheca* est locus vbi reponuntur libri, βιβλιοθήκη enim Græcè liber, βιβλίον repositorium dicitur.

Promptuarium dictum eo quòd inde necessaria victui promuntur, id est proferuntur. *Cellarium* quòd in eo colligantur ministeria mensarum, vel quæ necessaria victui supersunt. Inter promptuarium autem & cellarij hoc interest, quòd cellarium est paucorum dierum, promptuarium verò temporis longi. *Apotheca* autem vel horrea à Græco verbum ex verbo repositoria vel reconditoria dici possunt, eo quòd in iis homines elaboratas fruges reponunt. Vnde & ἐπιθήκη Græco sermone repositam rei copiosam substantiam appellamus.

De operarijs. CAP. VI.

Ergasterium locus est vbi opus aliquod fit. Græco enim sermone ἐργαστήριον operor significat. *Ergastula* quoque & ipsa à Græco vocabulo nuncupantur, vbi deputantur noxij ad aliquod opus faciendū, vt solent gladiatores & exules qui marmora secant, & tamen vinculorum custodijs alligati sunt. *Gynæcium* Græcè dictum, eo quòd ibi conuentus scæminarum ad opus lanificij exercendū conueniat. Mulier enim Græcè γυνή nuncupatur. *Pistrinum* quasi pilistrinum, quia pilo antea tundebant granum. Vnde & apud veteres non molitores, sed pistores dicti sunt quasi sinfores, à findendis granis frumenti: molæ enim nondum vsus erat, sed granum pilo tundebant: vnde Virgilius, Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo. *Clibanus* fornax à cliuo dictus, ab eo quòd in erectione sit collectus. *Cliuum* enim ascensum dicimus siue flexuosum. *Furnus* per deriuationem à farre dictus, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur. *Torcular* dictum, eo quòd ibi vix calcantur, atque extorta exprimantur. *Forus* est locus vbi vix calcatur, dictus quòd ibi feriatur vix, vel propter quod ibi teratur pedibus. Vnde & calcatorium dicitur: sed hoc nomen multa significat. Prima species fori, locus est in ciuitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda, vbi magistratus iudicare solent. Tertia, quam supra diximus, quam calcatorium nominamus. Quarta, spacia plana in nauibus, de quibus Virgilius, Laxatque foros. Lacus dictus quòd ibi decurrit frugum liquot.

De aditibus. CAP. VII.

Aditus ab eundo dictus, per quem ingredimur & admittimur. *Vestibulum* est vel aditus domus priuatæ, vel spatium adiacens ædibus publicis. Et vestibulum dictum, eo quòd vestiuntur fores, aut quòd aditum tecto vestiatur, aut à stando. *Porticus* quòd transitus sit magis quam ad standum

lita sit, quasi porta, & porticus eo quod sit aperta. *Ianus* à Iano quodam appellatur, cui gentiles omne introitum vel exitum sacrauerunt. Vnde Lucanus, Ferrea Belligeri compescat limina Iani. Est autem primus domus ingressus: cetera intra ianuam ostia vocantur. Generaliter quidem ostium est, per quod ab aliquo arcemur ingressu, ab obstando dictum, siue ostium, quia ostendit aliquid intus. Alij aiunt ostium appellari, quia hostem moratur. Ibi enim aduersariis nos obuiicimus. hinc & Ostia Tiberina, quia hostibus sunt opposita. *Fores* & *valua* claustra sunt. Sed fores dicuntur quæ foras: *valua*, quæ intus reuoluuntur, & duplices complicabilisq; sunt: sed generaliter vltus vocabula ista corrumpit. *Claustra* ab eo quod claudantur dicta. *Fenestre* sunt quibus pars exterior angusta & interior diffusa est, quales in horreis videmus dictæ, eo quod lucem scenerentur. Lux enim Græcè *φῶς*: dicitur: vel quia per eas intus positus homo foras videt. Alij fenestram putant dictam, eo quod domui lucem ministrat, compositum nomen ex Græco Latinoque sermone. *φῶς* enim Græcè lux est. *Cardo* est locus in quo ostium vertitur, & semper mouetur, dictus *καρδία*, quod quasi cor hominem totum, ita ille cuneus ianuam regat ac moueat. Vnde & prouerbiale est, In cardine rem esse. *Limina* ostiorum dicta, eod quod tranuersæ sunt, vt limes, & per ea sicut in agro aut introeatur, aut foris eat. *Postes* & *antes* quasi post & ante stantes. Et antes quia ante stant, vel quia antea ad eas accedimus priusquam domum ingrediamur. *Postes* eo quod post ostium stent.

De partibus edificiorum.

CAP. VIII.

Fundamentum dictum quod fundus sit domui. Idem & cimenti à cedendo dictum, quod crasso lapide surgat. *Pariet* nuncupatus, quia semper duo sunt pares, vel à fronte, vel à latere. Siue enim tetragonum siue hexagonum sit, qui se conspiciunt ex pari erunt. Aliter enim structura facta deformis est. *Parietinas* dicimus quasi parietum ruinas. Sunt enim parietes stantes sine tecto & sine habitantibus. *Angulus* quod duos parietes in vnum coniungat. *Culmina* dicta sunt, quia apud antiquos tecta tegebantur culmo, vt nunc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur. *Camere* sunt volumina introrsum respicientia. appellata à curuo. *καμῆ* enim Græcè curuum est. *Laquearia* sunt quæ camerā subtegunt & ornant: quæ & lacunaria dicuntur. Principaliter autem lacus dicitur: vt Lucilius, Resultant aedæque lacusque. Cuius di-

minutio lacunar facit: vt Horatius, Neque aureum mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarum, & per *καμῆ* laquearium facit. *Absida* Græco sermone, Latine interpretatur lucida, eo quod lumine accepto per arcum resplendeat. Sed verum absidam an absidem dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguum quidam doctorum existimant. *Testudo* est camera templi obliqua, nam in modum testudinis veteres templorum tecta faciebant: quæ ided sic fiebant, vt cæli imaginem redderet, quod constaret esse conuexum. Alij testudinem volunt esse locum in partem atrij aduersum venientibus. *Arcus* dicti quod sint arca conclusionem curuati ipsi & fornices. *Pauimenta* originem apud Græcos habent elaborata arte dicta, *λίθοτροπα* paruulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores. vocata autem pauimenta, eod quod pauantur, id est cædantur. Vnde & pauor, quia cædit cor. *Ostracus* est pauimentum testaceum, eod quod fractis testis calce admixta feriat. Tectam enim Græci *ὄστρακα* dicunt. *Complunium* dictum, quia aquæ partes quæ circa sunt eod conueniant. *Tesselle* sunt è quibus domicilia sternuntur, à tessellis nominata, id est quadratis lapillis, per diminutionem. *Bases* fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento confurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. *Bases* autem nomē petrae est fortissimæ Syro sermone. *Columnæ* pro longitudine & rotunditate vocatæ, in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio columnarum erat altitudinis, tertia pars latitudinis. Genera rotundarum quatuor *Dorica*, *Ionica*, *Tuscanica*, *Corinthea*, mensura grossitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum quæ vocantur *Atticæ*, quaternis angulis aut amplius, paribus laterum interuallis. *Capitolia* dicta, quod sint columnarum capita: sicut super collum, caput. *Epistilia* sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur: & est Græcum, id est supermissa. *Tegule* quod tegant aedes, & *imbrices*, quod accipiant imbres. *Lateres* & *Laterculi*, quod lati formentur circumactis vndique quatuor tabulis. *Canalis* ab eo quod caua sit in modum canna. Sanè canalem melius genere foeminino quàm masculino proferimus. *Fistule* aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant, & emittant. Nam *κρήνη* Græcè mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitatis modo sunt.

De munitionibus.

CAP. IX.

Munitum vel munimentum dictum, quia manu est factum. *Cohors* vocata, vel quod coartet cuncta quæ interius sunt, id est, conclu-

concludat, vel quod coerceat obiectu suo extraneos, & adire prohibeat. *Vallum* est, quod mole terræ erigitur, vt custodia prætendatur. dictum autem vallum à vallis. Nam *valli sustes* sunt, quibus vallum munitur. Et valli dicti, quòd figantur & euellantur. *Intervalla* spacia sunt inter capita vallorum, id est stipitum quibus vallum fit, vnde & cætera quoque spacia dicuntur, à stipitibus scilicet. *Agger* est cuiuslibet rei acervatio, vnde fossæ aut valles possunt repleri. *Agger* propriè dicitur terra aggesta, quæ vallo factò proprius ponitur, sed abusivè & muros & munimenta omnia aggerem dicimus. *Maceria* sunt parietes longi, quibus vineæ aliq̄e clauduntur. Longum enim Græci *μακροί* dicunt. *Formatum* siue *formatum* in Africa vel Hispania parietes de terra appellant, quomodo in forma circumdatis duabus vtriusque tabulis infertuntur verius quam instruntur. *Æuis* durant incorrupti, ventis, ignibus, omni cemento fortiores. *Sepes* munimenta satorum sunt, vnde & appellata. *Caule* munimenta ouium, vel sepimenta ouilium. Est enim Græcum nomen è detracta. Nam Græci *αἰνῶς* vocant animalium receptacula.

De tentoriis. CAP. X.

Tabernacula tentoria sunt militum, quibus in itinere solis ardores tempestatel. que imbrum frigorisque iniurias vitant. Dicta autem tabernacula, quòd cortinæ distentæ funibus, tabulis instantibus appendentur, quæ tentoria sustinerent. *Tentorium* vocatum, quòd tendatur funibus & palis. vnde & hodie prætere dicuntur. *Papiliones* vocantur à similitudine parvuli animalis volantis, quod maximè abundat florentibus maluis. Hæ sunt auiculæ quæ lumine accensò conveniunt, & circa volitantes ab igne proximo intire coguntur.

De sepulchris. CAP. XI.

Sepulchrum à sepulto dictum. Prius autem quisque in domo sua sepeliebatur. Postea vetitum est legibus, ne fœtore ipso corpora viventium contacta inficerentur. *Monumentum* ideo nuncupatur, eo quòd mentem moneat ad defuncti memoriam. Cū enim non videris monumentum, obliuisceris mortuū. Hoc est illud quod scriptum est, Excidit tanquam mortuus à corde. Cū autem videris, monet mentem & ad memoriam te reducit, vt mortuum recorderis. Monumenta itaque & memorie pro mentis admonitione dicuntur. *Tumulus* dictus quasi tumens tellus. *Sarcophagus* Græcum nomen est, eo quòd ibi corpora assumantur, *σάρξ* enim Græcè, caro, *φάγω* enim come-

dere dicitur. *Mausolea* sunt sepulchra seu monumenta regum, à Mausoleo rege Ægyptiorum dicta. Nam eo defuncto vxor eius miræ magnitudinis & pulchritudinis sepulchrum extruxit, in tantū vt vsque hodie omnia monumenta preciosa ex eius nomine mausolea nuncupentur. *Pyra* est genus sepulchrorum quadratum & fastigiatum vltra omnem celsitudinem quæ fieri manu possit, vnde & mēsuram vnā vmbraū egressē nullā habere vmbraū dicuntur. Tali autē edificio surgūt, vt à lato incipiant & in angusto finiuntur, sicut ignis. *πῦρ* enim dicitur ignis, has Ægyptus habet. Apud maiores enim, potentes aut sub montibus aut in montibus sepeliebantur. Inde tractum est, vt super cadauera aut pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.

De edificiis rusticis. CAP. XII.

Casa est agreste habitaculum palis atq̄ virgultis, arundinibusque contextum. quibus possint homines tueri à vi frigoris, vel caloris iniuria. *Tugurium* casula est, quam faciunt sibi custodes vinearū ad tegimen sui quasi tegurium, siue propter ardorem solis & radios declinandos, siue vt inde homines vel bestiolas, quæ insidiari solent natis frugibus, abigant. Hanc rusticæ *capannam* vocant: quod vnum tantum capiat. *Tescua* quidam putant esse tuguria, quædam loca prærupta & aspera. *Magalia* edificià Numidarum agrestium oblonga, incuruis lateribus tecta, quasi nauium carinæ sint: siue rotunda in modum furnorū. Et magalia dicta, quasi magaria, quia *magar* Punicè nouam villam dicunt, vna litera commutata pro r magaria, Tuguria.

De agris. CAP. XIII.

Ager Latine appellari dicitur, eo quòd in eo agatur aliquid. Alij agrū ex Græco nominati manifestius credūt. Vnde & villa Græcè *κρηνη* dicitur. *Villa* à vallo, id est aggere terræ nuncupata, quòd pro limite constitui solet. *Possessiones* sunt agri latè patentes publici priuatique: quos initio non mancipatione, sed quisque vt potuit occupauit, atque possedit, vnde & nuncupati. *Fundus* dictus, quòd eo fundatur vel stabiliat *patrimonium*. *Fundus* autem, & vrbaniū edificiū & rusticum intelligendum est. *Predium*, quòd ex omnibus *patrifamilias* maximè præuidetur, id est apparet, quasi præuidium, vel quòd antiqui agros, quos bello ceperant, vt *predæ* nomine habebant. *Omnis* autē ager, vt Varro docet, quadrifarius diuiditur. Aut enim *arvus* est ager, id est rationalis: aut *constus*, id est apertus arboribus: aut *pasuus*, qui herbis tantū,

& animalibus vacat: aut *florens*, quod sunt horti apibus congruentes & floribus. Quod etiam Virgilius in quatuor libris Georgicorum secutus est. *Rura* veteres incultos agros dicebant, id est silvas & pascua, agrum verò qui colebatur. Nam rus est quo mel, quo lac, quo pecus haberi potest. Vnde & rusticus nominatur. hæc agrestium prima & otiosa foelicitas. *Seges* ager est in quo feritur, vnde & Virgilius, Illa seges demum votis responderet auari Agricola. *Compascuus* ager dicitur, qui à diuisoribus agrorum relictus est ad pascendum communiter vicinis. *Alluuius* ager, est quem paulatim fluuius in agrum reddit. *Arctifinius* ager dicitur, quia certis linearum mensuris continetur: sed arcentur fines eius obiectu fluminum, montium, arborum, vnde & in iis agris nihil subsiciuorum interuenit. *Novalis* ager est primum proficissus, siue qui alternis annis vacat, nouandarum sibi viriū causa. Noualia enim semel cum fructu erant, & semel vacua. *Squalidus* ager quasi excolidus, eo quod iam à cultura exierit, sicut excorsus, quod à consulatu discesserit. *Virginosus* ager est semper vuidus. Nam vuidus dicitur, qui aliquando siccatur. Vligo enim humor terre naturalis est, ab ea nunquam recedens. *Subsiciua* sunt propriè quæ de materia præcedens sutor quasi superuacua abiicit. Inde & subsiciui agri, quos in pertica diuisos recusat, quasi steriles vel palustres. Itè subsiciua, quæ in diuisura agri non efficiunt centurias, id est iugera cc. *Area* dicitur tabularum æqualitas, dicta autem area à planiciæ atque æqualitate, vnde & ara. Alij aream vocatã dicunt, quod pro triturandis frugibus eradatur, vel quod non trituratur in ea nisi arida. *Pratum* est cuius forni copia armenta tumentur, cui veteres Romani nomen indiderunt ab eo quod protinus sit paratum: nec magni laborem cultura desideret. Prata autè sunt quæ secari possunt. *Paludes* dictæ à Pale pastorali dea, quod paleam, id est pabula nutiant iumentorum.

De finibus agrorum. CAP. XIII.

Fines dicti, eo quod agri funiculis sunt diuisi. Mensurarum enim linearum in terrarum partitione tenduntur, vt dimensionis æqualitas teneatur. *Limites* appellati antiquo verbo transuersi. Nam transuersa omnia antiqui lima dicebant: à quo & limina ostiorum per quæ foris & intus itur: & limites quod per eos foras in agros eatur. Hinc & *limus* vocabulum accepit, cingulum quo serui publici cingebantur obliqua purpura. *Termini* dicti, quod terree mensuras distinguunt atque declarant. His enim testimonio finium intelliguntur, &

agrorum intentio & certamen aufertur. *Limites maximi* in agris sunt duo, *cardo* & *decumanus*. *Cardo* qui à septentrione directus à cardine cæli est: nam sine dubio cælum vertitur in septentrionali orbe. *Decumanus* est qui ab oriente in occidentem per transuersum dirigitur, qui pro eo quod formam X faciat, decumanus est vocatus. Ager enim bis diuisus figuram numeri denarij efficit. *Area* ab arcedo vocata. *Fines* enim agri custodit, eosque adire prohibet. *Trifinium* dicitur, eo quod triu possessionum fines astringit. Hinc & *quadrifinium*, quod quatuor. Reliqui limites angustiores & inter se distat imparibus interualis & nominibus designatis.

De mensuris agrorum. CAP. XV.

Mensura est quicquid pōdere, capacitate, longitudine, altitudine, animoque finitur. Maiores itaque orbem in partibus: partes, in prouinciis: prouincias in regionibus: regiones, in locis: loca, in territoriis: territoria, in agris: agros, in centuriis: centurias, in iugeribus: iugera, in climatibus: deinde climata in actus, perticas, passus, gradus, cubitos, pedes, palmos, uncias, & digitos diuiserunt: Tanta enim fuit eorum solertia. *Digitus* est minima pars agrestium mensurarum. Inde vncia habens digitos tres. *Palmus* autem quatuor habet digitos: pes sedecim digitos: passus pedes quinque: pertica passus duos, id est, decem pedes. *Pertica* autè à portando dicta, quasi portica. Omnes autè præcedentes mensuræ in corpore sunt, vt palmus, pes, passus, & reliqua: sola pertica portatur. Est enim decem pedum ad instar calami in Ezechiele templum mensurantis. *Actus* est minimus, latitudine pedum quatuor, longitudine centum sexaginta. *Climata* quoque vndique versum habent sexaginta pedes. *Actus quadratus* vndique finitur pedibus centum viginti. Hunc *Betici* arapennem dicunt, ab arado scilicet. *Actus duplicatus* iugerum facit: & ab eo quod est iunctum, iugeri nomen accepit. *Iugerum* autem constat longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine centum viginti. *Actum* prouinciæ *Beticæ* rustici agrum vocant. *Porcam* iidem *Betici* triginta pedum latitudine, & octoginta longitudine definiunt. Sed porca est quod in arado extat. *Lyra* quod defossus est. At Galli *candetum* appellant in arcis urbanis spacium centum pedum, quasi centetum. In agrestibus autem pedum *CL*, quod aratores candetum vocat. Porro *Stadialis* ager habet passus *cxxv*, id est, pedes *DCXXV*, cuius mensura octies computata miliare facit, quod constat quinque millibus pedum. *Centuria* autem ager est ducentorum iugerum, qui

rum, qui apud antiquos à centum iugeribus vocabatur: sed postea duplicata est, noménque pristinum retinuit. In numero enim centuriae multiplicatae sunt, nomen mutare non poterunt.

De itineribus. CAP. XVI.

Mensas viarum nos milliaria dicimus, ¹⁰ Graeci stadia, Galli leucas, Ægyptij signes, Perse parasangas. Sunt autem proprie quæ spacia. Milliarium mille passibus terminatur: & dictum milliarium, quasi mille adium, habens pedes quinque millia. Leuca finitur passibus quingentis. Stadium octava pars milliarium est, constans passibus cxxv. Hoc primum Herulem statuisse dicunt, cumque eo spacio determinasse, quod ipse sub vno spiritu confecisset: ac proinde stadiū appellasset, quod in fine respirasset, simulque steteret. ²⁰ Via est, quae potest esse vehiculum: & via dicta à vehiculorum incurfu. Nam duos actus capit, propter euntium & venientium vehiculorum occursum. Omnis autem via aut publica est, aut priuata. Publica est quæ in solo publico est, quae iter actus populo patet. Hæc autem ad mare, aut ad oppida pertinet. Priuata est quæ vicino municipio data est. Strata dicta, quasi vulgi pedibus trita. Lucretius: Seratâq; iam vulgi pedibus detrita viarum. Ipsa est & ³⁰ delapidata, id est, lapidibus strata. Primum autem Pœni dicuntur lapidibus vias strauisse: postea Romani eas per omnem vias orbem disposuerunt, propter rectitudinem itinerū,

& ne plebs esset ociosa. Agger est media strata eminentia, coaceruatis lapidibus strata, ab aggere, id est, coaceruatione dicta, quam historici viam militarem dicunt: vt, Qualis saepe viae depressus in aggere serpens. Iter vel itus est via, quæ in ab homine quaquaersum potest. Iter autem & itiner diuersam habet significationem: Iter enim locus est transitu facilis: vnde & appellamus itum. Itiner autem est itus longæ viæ, & ipse labor ambulandi, vt quod velis peruenias. Semita itineris dimidium est, à semi itū dicta. Semita autem hominum est: callis ferarum & pecudum. Callis est iter pecudum inter montes angustum & tritum, à callo pecudum vocatum, siue callo pecudum perduratum. ⁴⁰ Transiuites sunt transversa in agris itinera, siue recta via, dicti quod tranmittant. Diuortia sunt flexus viarum, hoc est, viæ in diuersa tendentes: eadem diuortia sunt, hoc est, diuersæ ac diuise viæ: siue semitæ transversæ, quæ sunt alteræ viæ. ⁵⁰ Binium, quia duplex est via. Competa, quia plures in ea competunt viæ, quasi trinitæ, quatriuina. Ambitus inter vicinorum ædificia locus, duorum pedum & semipedis ad circumeundi facultatem relictus, & ab ambulando dictus. Orbita vestigium carri, ab orbe rotæ dicta. ⁶⁰ Potro actus quo pecus agi solet. Ciliusum iter flexuosum. Vestigia sunt pedum signa primis plantis expressa, vocata quod diuisi viæ præcurrentium inuestigantur, id est, cognoscantur.

ISIDORI HISPANENSIS EPISCOPI ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM LIBER XVI.

CAPITA LIBRI DECIMISEXTI.

- | | |
|---------------------------------|------------------------|
| 1 De pulueribus & glebis terra. | 14 De aureis. |
| 2 De glebis ex aquis. | 15 De vitro. |
| 3 De lapidibus vulgaribus. | 16 De metallis. |
| 4 De lapidibus insignioribus. | 17 De auro. |
| 5 De marmoribus. | 18 De argento. |
| 6 De gemmis. | 19 De ere. |
| 7 De viridioribus gemmis. | 20 De ferro. |
| 8 De rubris gemmis. | 21 De plumbo. |
| 9 De purpureis. | 22 De stanno. |
| 10 De candidis. | 23 De electro. |
| 11 De nigris. | 24 De ponderibus. |
| 12 De variis. | 25 De mensuris. |
| 13 De crystallinis. | 26 De signis ponderum. |